

זהה כדי לשומה לאחר החג]. וכאן מדובר כשידוע מקחה או שהעמיד שתי בהמות, רק אינו מבקש מחצה או רביע אלא מעט בדינר או בשנים, ועל זה שנינו שאסור להזכיר הסכום אלא המנה שרוצה (מהר"ם שי"ף).

וכתב הרשב"א (כו:): שאין בדין זה כל חידוש, שהרי זהו מקח וממכר גמור ואסור, ככתוב בספר עזרא (נחמיה יג), אלא משום הסיפא נקטה המשנה דין זה, לומר ששוחט ומחלק ביניהם אעפ"י שנותן לו באומדן שוה דינר.

דף כט

'אלמא גבי שמחת יום טוב רבי יהודה לחומרא ורבנן לקולא' שממשמעות לשון רבי יהודה נראה שבא להוסיף חומרא על דברי תנא קמא ולא להקל (עפ"י מהר"ם שי"ף).

'דעבדי אינשי דמקרי חמרא במנא דכילא ושתו'. הר"ן מפרש שמדובר שהלוקח נוטל מדה של מוכר ומוליכה לביתו, ולכן אין נראה כדרך מקח וממכר, שעשוי אדם לשלוח לחברו מנות באופן זה. אבל למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח אסור. וזהו ששנינו באבא שאול בן בטנית שהיה ממלא מדותיו מערב יום טוב ונותן ללקוחות ביו"ט.

[ומובן לפי זה מה שאמרו 'הכא לא קעביד כדעבדין בחול' – והלא גוף מעשה המדידה הוא כבחול אלא שאינו מזכיר לו שם מדה – אבל לדברי הר"ן אין זה כמעשה חול מפני שאינו מריק לתוך כלי הלוקח. שפת אמת].

'הוא כנס שלש מאות גרבי יין מברורי המדות'. אף על פי שהיה נוהג למדוד מבערב כדי שישקוט היין ולא יעלה קצף – היו מתרבים הלקוחות ולא הספיקו לו כל המדות המלאות מאתמול, והיה צריך להשתמש באותן מדות למלאותם שוב עכשיו, והלקוחות לא היו יכולים להתעכב עד שישקוט הקצף, או עד שיתמצא כל השמן מהכלי. ומאותם עודפים כנס שלש מאות גרבי יין (תוס' הרי"ד). ע' בספר נועם אלימלך ר"פ תזריע – ע"ד הרמז.

'לא ימדוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו ביום טוב'. רש"י מפרש טעם האיסור מפני שנראה כמודד למכור. ואילו התוס' (בשבת כז: ד"ה ומדבריהן) כתבו שאיסור מדידה אינו אלא משום שהוא כעובדא דחול (וכן הביא דבריהם מהגן-אברהם שו"ס ט"ק טו). ולכך הותרה המדידה לצורך מצוה (בסוף שבת). ופשוט שכוונתם רק על מדידה של צרכי הבית, רק במדידה כזו התירו לצורך מצוה, ולא במדידה של מכירה או השאלה.

[...ואם כן נמצא שאין שייך אף (לא איסור) דרבנן במדידת החום שעל ידי טערמאמעטער, שאינו ענין כלל למדידה האסורה, אך הוא חומרא בעלמא שיש מעלה להחמיר, והרוצה להקל אין למחות בו'. מתוך שו"ת אגרות משה או"ח ח"א קכח].

'מודדת אשה קמח ביו"ט ונותנת לתוך עיסתה כדי שתטול חלה בעין יפה'. הגם שהחלה ניטלת באומדן כתרומה ולא במידה (ע' שנות אליהו דמאי ה,א), ראוי שתמדוד הקמח כדי שאומדן החלה יהא בעין יפה, שאם לא תמדוד, תקמץ בחלה.

ואף בתרומה כן הדין להלכה, שרשאי, וי"א מצוה, למדוד תחילה את הפירות שמהם מפריש התרומה – הגם שהתרומה עצמה ניטלת באומד ולא במידה (ע' משנה ראשונה תרומות א, ו ותוספתא שם ג ובחסדי דוד).

(ע"ב) 'אמר ליה: כל שכן דאסור דהוה לי כבורר'. אין זה כורר ממש אלא אסור מדרבנן משום שהוא 'כבורר'. ואפשר מפני שבורר ביום טוב מותר לצורך אוכל נפש (כדלעיל יד:), על כן אמר כאילו הוא כורר באיסור. ולפי זה בשבת ודאי אסור (עפ"י חזון איש ג).
ואעפ"י שברירת קטניות הותרה ביו"ט, שונה ברירת דגן שדרכו להעשות לכמה ימים (עפ"י רא"ה; שו"ע הגר"ז תקו ושעה"צ שם אות יא).

ונחלקו הפוסקים במסקנת ההלכה, אם מותר להוציא ביום טוב ביד (רשב"א, מ"מ בדעת הרמב"ם ג, יד) אם לאו (ע' רמ"א תקו, א). [ולדעת המתירים כוונת הגמרא להקשות רק מצד הסברא, שברירה ביד יותר נראית כבורר מהרקדת קמח מנופה שיש בו צרור, מפני שאין ניכר שבשביל הצרור הוא עושה אלא ליפות הקמח, ואין בזה מלאכה כיון שאין שם פסולת ממש – הלכך אין אתה יכול לאסור להרקיד ולהתיר להוציא ביד, אבל לפי האמת קיימא לן להתיר בשני האופנים. עפ"י חזון איש גג בדעת הרמב"ם. ועע"ש בפירוש הראב"ד לסוגיא].

פרק רביעי

'המביא כדי יין ממקום למקום... מביא הוא על כתפו או לפניו. וכן המוליך את התבן לא יפשיא את הקופה לאחוריו אבל מביאה הוא בידו'. הכך, דרכו לשאות בשתי ידיים, לכך נקט 'לפניו' ולא בידו, משא"כ קופה דרכה לשאתה ביד אחת והרי אינה לפניו אלא לצדו, לכך נקט בה 'בידו' (מים חיים)

'המוליך את התבן'. לדעת האומר יאכל לכל נפש – אף נפש בהמה במשמע, מדובר שמוליך התבן ברשות הרבים למאכל בהמה. ולמ"ד בהמה לא, מדובר במוליך התבן להסיקו תחת תבשילו (רשב"א עפ"י הירושלמי).

בספר שמירת שבת כהלכתה (פי"ט הערה יז) כתב שמסתבר שיותר להוציא אוכל לבהמתו שלא תמות, לדעת המתירים להוציא כלים כשמתיירא מהפסדם. ולפי זה אפשר להעמיד משנתנו לכו"ע במוציא לצורך בהמתו שלא תמות או תינזק.

דף ל

'הני נשי דקא מליין חצבייהו מיא ביומא טבא ולא קא משניין... משום דלא אפשר...' ואין שייד לשנות באופן המשא, כמו שהתקין רבא במחוזא – שהמים אין נישאים אלא בכתף ואינם כשאר משאות שאפשר לשנותן (רי"ד).

'התם בתבנא סריא...' – שהוא מיועד להיסק ונוטלים ממנו לצורך זה בכל עת, הלכך אינו מוקצה (רי"ד ועוד). ואף על פי שמתחילה הכניס התבן לאוצר להאכלה לבהמה, והקצהו מדעתו – משעה שנתקלקל

והרשב"א פירש משום מוקצה מחמת מיאוס, וכרבי יהודה.
 ב. הלכה כרבינא (רי"ף).

ד. לרב חסדא / רב יוסף, גריפת תנור וכירים תלויה במחלוקת רבי יהודה וחכמים במכשירי אוכל נפש.
 רש"י מפרש שנפל לתוכו מן הטיח ולא היה יודע מבעוד יום. והתוס' פרשו בתנור חדש שעדיין
 יש בו עפר ואבנים, ואיסורו משום גמר מלאכה. אבל משום מוקצה, אומר ריצב"א: אין לאסור
 – שטלטול מוקצה הותר לצורך אוכל נפש.

ה. מלאכה במכשירי אוכל נפש ביום טוב; רבי יהודה מתיר (יעשה לכם – לכל צרכיכם) וחכמים אוסרים
 (אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם – ולא מכשיריו). ומודה רבי יהודה במכשירין שאפשר
 לעשותם מערב יום טוב שאסור (הוא). מה שאין כן כשנתקלקל הכלי ביום טוב או שנתקלקל אתמול והיה
 טרוד מלתקן. עפ"י רש"י, אור זרוע).

א. נחלקו המפרשים בדעת הרמב"ם, האם פוסק כרבי יהודה אם לאו (ע' ראב"ד ומגיד משנה י"ט
 ד, ח-י; הגהות מיימוניות פ"א; ים של שלמה; בית יוסף ובהגר"א או"ח תקט). ודעת הראב"ד הרשב"א
 הרא"ש והטור שהלכה כרבי יהודה. וכן כתב הרמ"א (תקט, א) אלא שאין מורים כן לרבים.
 והגר"א כתב בדעת הרמב"ם שרק בסכין אין מורים כן שמא ישחיו במשחות אבן, אבל בשאר
 מכשירין מורים כן.

ואף לרבי יהודה, כתבו הפוסקים, אין התר אלא לתקן כלי קיים, אבל לעשותו מחדש – אסור,
 ותיקון גמור הריהו כעשייתו מתחילה (עפ"י המאור והר"ן; או"ח תקט, ב; באור הלכה שם א. וע' בשבט
 הלוי (ח"ח ככא, ג) שחיבור מכשיר לחשמל, גם לפי דעת החזו"א שנחשב כבונה, מסתבר שאינו נחשב כבונה
 הכלי מלכתחילה. ועכ"פ יש להקל ע"י אמירה לנכרי לצורך מצוה).

ב. יש מכשירים שהותרו אפילו בשאפשר לעשות מאתמול, ואפילו לחכמים, כגון בקיעת עצים
 לצורך בישול, שהכתוב מסר הדבר לחכמים ואפשר הואיל ואי אפשר לבשל ולאפות בלא
 עצים, עשאוהו כדיכת מלח המותרת ע"י שינוי הגם שאפשר מאתמול (עפ"י ראב"ד ד, י).
 והר"ן (להלן לא) כתב שכל דבר שנהנים מגופו הריהו כאוכל נפש עצמו ולא כמכשירין שאין
 נהנה מהם עצמם אלא ממה שהוכשר על ידם, הלכך עצים כיון שעושה מהם מדורה להתחמם
 כנגדה – הרי נהנה מהם עצמם, ולכן הותרו אף לבישול משום 'מתוך'. ואולם יש חולקים
 וסוברים שאין אומרים 'מתוך' להתיר מכשירי אוכל נפש שאפשר מאתמול (עתוס' כתובות ז; רא"ש
 פ"ב יט).

דף כט

- סא. א. האם מותר למדוד ולהשתמש בכלי מדה ביום טוב?
 ב. האם מותר להרקיד קמח מגופה ביו"ט?
 ג. הבא ליקח ביו"ט צרכי מאכל מהחנוני – כיצד יעשה?

א. נחלקו תנאים בענין מדידה לחברו בכלי מדה, ונחלקו אמוראים בפירוש מחלוקתם; לדברי רבי יהודה אמר
 שמואל, לחכמים אין למלא לחברו בכלי שמודדים ומוכרים בו, אבל מותר למלא בכלי העומד למדידה
 בעתיד ועדיין לא מדד בו. ולרבי יהודה אסור אף בכלי כזה. ולדברי רבא, לחכמים מותר להשתמש בכלי
 המיוחד למדידה [כי פעמים מגיש אדם לחברו יין בכלי מדה לשתות], ובלבד שלא יזכיר לו מדה אלא

קפה

יאמר לו 'מלא לי כלי זה'. ולרבי יהודה אסור למלא בכלי המיוחד למדה אפילו ללא הזכרת מדה. אבא שאול בן בטנית היה ממלא מדותיו מערב יו"ט ונותנם ללקוחות ביו"ט. [אבא שאול אומר: אף במועד היה עושה כן מפני ביטול בית המדרש, לכך מילאם בלילה כדי שיהא פנוי ביום להשיב לבאי ביהמ"ד דבר. וחכמים אומרים אף בחול היה עושה כן מפני מיצוי המדות – שהיו הלקוחות מביאים כליהם ומוודים לכל אחד במדה לעצמו, ומתמצות והולכות לכליהם כל הלילה].

הרמב"ם (כג"סא שלפנינו. ועב"י שכג) פסק כדברי רבא שמותר למלא בכלי המיוחד למדה ובלבד שלא יזכיר לו שם מדה (וכ"ד העיטור. וכתב הרא"ש בפסקיו שכן מסתבר. וצ"ע בדבריו בתשובה כב,ז). ויש שפסקו כרב יהודה בשם שמואל שאין למלא בכלי המיוחד למדה (כן הביא הרא"ש מהרמב"ן. והשפת-אמת כתב שמשמע מדברי הר"ף להחמיר כשמואל וכרבא, שלא יהא מיוחד למדה ולא יזכיר לו שם מדה).

כתב הר"ן: נראה שלא התירו בכלי המיוחד למדה אלא כשהלוקח נוטל את כלי המדה לביתו, אבל למדוד בכלי מיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח אסור. לא ימדוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו (שנראה כמדוד למכור, או משום עובדין דחול), אבל קודר קב או קבים (רש"י: נוקב בכרי בכלי המדה וממלאו שלא כדרך מדידה. רי"ף: משער באומד דעתו) ונותן לפני בהמתו ואינו חושש.

הנחתום מודד תבלין ביום טוב ונותן לתוך קדרתו – כדי שלא יקדיח תבשילו. אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב: מודדת אשה קמח ביו"ט ונותנת לתוך עיסתה – כדי שתטול חלה בעין יפה (שהיו נותנים לכהן חלה בשיעור אחד לעשרים וארבעה), ושמואל אסר. ופירש אביי שלמעשה אסר שמואל אף כי נקט שאין למחות ביד המיקל.

יש מפרשים שאין מחלוקת בין רב לשמואל, וגם לרב למעשה אסור. ויש מפרשים שנחלקו. ויש פוסקים כרב (בה"ג בשם ישיבת סורא. ולזה נטה הרא"ש מסברא). ויש פוסקים כשמואל (ישיבת פומבדיתא – משום שאפשר למדוד מאתמול; רמב"ם רי"ף ובעל העיטור. והואיל ואמרו ששמואל בא להשיענו הלכה למעשה – לכך הלכה כשמואל (מרדכי בשם ראב"ה). וכן והירות הנשים – שלא למדוד במדה שמודדים בה בחול אלא או פוחתות או מוסיפות. רא"ש).

ובזמן הזה אמר הר' שמואל באיברא שאף לדעת האומר הלכה כרב, אין להתיר למדוד משום חלה – כי אין אנו מפרישים אלא דבר מועט, ולשריפה, אלא יש לשער באומד. ולמדוד לצורך מצות הפסח, כדי לידע שיעור העיסה – כתבו התוס' שאין למדוד בכלי מדה בצמצום. והר"ן כתב להתיר למדוד, שלא גרע זה ממדידת תבלין לנחתום. וכן צדד הרא"ש. עוד בעניני מדידה בשבת – ע' בשבת קנו.

ב. נחלקו תנאים האם מותר לשנות ולהרקיד ביום טוב קמח שהורקד מאתמול כדי ליפותו, אם לאו (כי היה אפשר לעשות מאתמול (רש"י). ואיסור דרבנן הוא. ר"ן). ושנים שאם נפל לתוכו צרור או קיסם, ששונים. ואין לברור הצרור או הקיסם בידו, שהרי זה כבורר. כן אמר רבינא לתנא ששנה התר בדבר. רבה בר רב הונא דרש ששונים הקמח ביום טוב. וכן נקט רב נחמן, וכמנהג נהרדעא. אשתו של רב יוסף היתה מנפה בשינוי – על גבי הנפה. ואמר לה שאינה צריכה לכך. אשתו של רב אשי היתה מנפה על גב השלחן, ואמר: אם לא שראתה זאת בבית אביה, הוא רמי בר חמא שהיה מדקדק במעשיו, לא היתה עושה כן.

א. הרמב"ם (יו"ט ג, יד) פסק לאסור להרקיד שנית בלא שינוי אלא אם כן נפל לתוכו צרור או קיסם. וכתב הרא"ש עפ"ד הר"ף לשנות בניפוי מעל השלחן, אבל לא בשינוי על גב נפה לפי שאין נרקד יפה, וכדברי רב יוסף.

והראב"ד (בהשגותיו על הרמב"ם שם) פסק שמותר לשנות ולהרקיב, כרבי פפייס וריב"ב [וכן צדד הר"ן שמן הדין מותר בלא שינוי כדברי רב יוסף, ואשתו של רב אשי החמירה על עצמה].
ואם נפל צרור או קיסם אסור בלא שינוי. וכן פסק הב"ת. ונכון לנהוג כדעה זו (פרי חדש, הובא במשנ"ב תקן, א. והביא מחיי אדם לעשות שינוי גמור כגון בגב הנפה, או ע"י נכרי).

ויש מתירים ליטול הצרור ביד (רשב"א, וכ"כ המ"מ וחזו"א בדעת הרמב"ם). והובאו שתי הדעות ברמ"א. ובשבת לכל הדעות אסור (עפ"י חזו"א נג).

ב. כתבו התוס': אין להתיר על ידי שינוי אלא בהרקדה שניה אבל לא תחילת הרקדה (וכ"ה ברשב"א וכ"כ המ"מ בדעת הרמב"ם יו"ט ג, יד). ורשב"ם כתב שאין לחלק (ואף הרקדה ראשונה מותרת ע"י שינוי, כנראה לשיטתו איסור דרבנן הוא ביו"ט ומותר בשינוי. והאוסרים סוברים שאסור מהתורה שהרי היא מלאכה הקודמת לשישה. גידולי שמואל). וכתבו התוס' שאין לסמוך על כך אלא להתיר לשפחה נכרית תחלת הרקדה, אבל לא לנו (וע' גידולי שמואל שצדד לענין קטן).

ג. הולך אדם אצל חנוני הרגיל אצלו (שמאמינו) ואומר לו תן לי ביצים ואגוזים במנין – שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו. וכן אצל רועה / פטם / נחתום, אומר לו תן לי כף אחת, ירך, גוזל או גלוסקא וכו' – ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה. רבי שמעון בן אלעזר אומר: ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח.
א. רש"י מפרש 'סכום מדה' – קב או קבים. 'סכום מקח' – דמים. והתוס' פירשו שלא יצרף מה שכבר נתן לו קודם ויסכם כך וכך אני חייב לך, אבל בלאו הכי מותר. ומה שאמרו למעלה אין פוסקים דמים היינו דוקא בדבר שאין ידוע שיעור ממכרו (הג"א).
ולמעשה יש להיזהר גם בסכום מקח וגם בסכום מדה [שיש גרסאות שונות בדברי חכמים].
וכן פסק הרמב"ם (רא"ש).

ב. משמע בסוגיא בשבת (קמח) שהוא הדין במינוי של מצוה כגון פסח, אין נמנים עליה בתחילה אלא אם היתה אצל רועה הרגיל אצלו, שנחשב כאילו נמנה מראש.
ג. יש אומרים שישראל הלוקח מנכרי אסור אפילו בלא פיסוק דמים, שבוה נראה יותר כמקח וממכר. ובדבר מסוים שמקחו ידוע – כגון ביצים – מותר לדברי הכל לצורך שמחת יום טוב (עפ"י פוסקים).

סב. חנוני שנשתיירו לו עודפי משקים בכלי המדה שמכר ללקוחות, מה יעשה בהם?

חנוני שנשתיירו לו מבירורי המדות (– מקום נפח הקצף בשעת המדידה) וממצידיין (– שאריות שבדופני כלי המדה שמריקים מהם לכלי הלוקח) – מן הדין שלו הם (שהלקוחות יודעים ומוחלים, מתוך טרדם ומרוצתם שאינם ממתנינים עד שימוצו המידות). ואם מחמיר על עצמו שלא ליטול משל אחרים – יעשה בהם צרכי רבים [כדוגמת מי שגזל ואינו יודע את מי גזל]. כן הורו לאבא שאול בן בטנית וחבריו שכנסו כמות מרובה של עודפים אלו, ובאו לפני הגזברים בירושלם לתתם להקדש, ואמרו להם הואיל והחמרתם על עצמכם – עשו מהם צרכי רבים, כגון בורות שיחין ומערות (רב חסדא).

פרק רביעי; דפים כט – ל

סג. א. הנצרך לשאת משאות ביום טוב – כיצד יעשה?

ב. האם מותר ביו"ט ליטול תבן או עצים מהאוצר או מהמוקצה?